

بررسی علل و عوامل شکل‌گیری داعش

محمدعلی بصیری^۱

استادیار گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان

الهه سالدورگر

کارشناس ارشد گروه روابط بین‌الملل دانشکده دانشگاه اصفهان

(تاریخ دریافت: ۹۴/۱۰/۱۳ - تاریخ تصویب: ۹۵/۲/۲۰)

چکیده

پس از استقرار نظام دموکراتیک در عراق و دستیابی شیعیان به قدرت، دول عرب منطقه از افزایش قدرت و حوزه نفوذ ایران نگران شدند. با افزایش مطالبات مردمی و وقوع انقلاب در کشورهای عربی این نگرانی به‌ویژه در بحرین به دلیل دارا بودن اکثریت شیعه افزایش یافت. آنان با اعزام نیرو به بحرین واکنش نشان دادند و نیز با افزایش مطالبات و اعتراضات مردمی در سوریه به بهانه حمایت از انقلابیون و برای ضربه زدن به ایران وارد عمل شدند. دخالت‌ها و حمایت کشورهای عربی به همراهی آمریکا و ترکیه و رژیم صهیونیستی به افزایش قدرت مبارزان مسلح و شکل‌گیری داعش منجر شد. این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی درصدد بررسی علت شکل‌گیری داعش با این فرض است که علت اصلی شکل‌گیری داعش برهم خوردن توازن منطقه خاورمیانه پس از فروپاشی رژیم عراق و تلاش دول منطقه‌ای و فرامنطقه برای شکل دادن موازنه جدید در برابر ایران است.

واژگان کلیدی

جنگ فرقه‌ای مذهبی، خاورمیانه، دولت اسلامی عراق و شام، موازنه قوا، هلال شیعی.

مقدمه

پس از فروپاشی رژیم عراق و نابود شدن یکی دیگر از دیکتاتورهای منطقه پس از محمدرضا شاه و قدرت‌یابی شیعیان در عراق، کشورهای مستبد و محافظه‌کار عرب بیش از پیش در زمینه گسترش ایده شیعی و انقلابی ایران نگران شدند و اقدام‌های زیر را در برابر ایران انجام دادند: دخالت در عراق برای بی‌ثبات‌سازی دولت شیعی؛ حمایت از سرکوب حماس و حزب‌الله توسط رژیم صهیونیستی؛ گسترش ایران‌هراسی و شیعه‌هراسی؛ مخالفت با برنامه ایران هسته‌ای؛ افزایش خریدهای تسلیحاتی؛ گسترش همکاری با ناتو و آمریکا در برابر ایران (جوکار، ۱۳۸۹: ۱۹۴). اخیراً با توجه به جنبش‌های منطقه و افزایش قدرت منطقه‌ای ایران دول منطقه همراه با آمریکا و رژیم صهیونیستی با ایجاد و تقویت داعش در سوریه و عراق به مقابله هرچه بیشتر با ایران و انقلابیون می‌پردازند.

چارچوب نظری

این مقاله براساس نظریه موازنه قوا بنا شده است. از دید رئالیست‌ها تنها راه حفظ امنیت و بقای کشور و برون‌رفت از تنگنای امنیتی در شرایط هرج و مرج گونه نظام بین‌الملل موازنه قواست. سیستمی که این تئوری در چارچوب آن عمل می‌کند، سیستم خودیاری^۱ نامیده می‌شود. از دید کنت والتز^۲، پدر نئورئالیسم^۳، در چنین سیستمی دولت‌هایی که نتوانند به‌طور مؤثر خود را تقویت کنند، از دستیابی به اهداف مشخص خویش محروم می‌شوند و در نهایت موجودیت خود را در معرض تهدید جدی قرار می‌دهند (علی‌بابایی، ۱۳۷۰: ۱۳۷).

در موازنه قدرت دولت‌ها در صورت رویارویی با قدرتی متجاوز و برهم‌زننده تعادل، برای تأسیس یک ائتلاف متوازن‌کننده اقدام کرده و از ظهور قدرتی مسلط و برتر جلوگیری می‌کنند (دوئرته و فالترگراف، ۱۳۸۴: ۷۶). دستگاه منطقی این تئوری بر این مبناست که اگر کشورهای راضی و ناراضی از وضع موجود در رقابت با یکدیگر بر قدرت نظامی خود بیفزایند، به‌طور خودکار و پایدار تعادل و موازنه میان آنها حفظ خواهد شد (لینک لیتر، ۱۳۸۵: ۱۵۵-۱۵۳).

از دید هانس مورگنتا^۴ پدر واقع‌گرایی^۵، ایجاد و حفظ موازنه قوا به دو صورت کاهش قدرت کفه سنگین‌تر و افزایش قدرت کفه سبک‌تر و به چهار شیوه تقسیم و تجزیه کشور نیرومند، تقسیم سرزمین‌های تابع، تعیین مناطق نفوذ میان قدرت‌های بزرگ، مسلح شدن و اتحاد و ائتلاف صورت می‌گیرد (سیف‌زاده، ۱۳۷۶: ۵۹-۵۴).

1. Self - help
2. Kenneth Neal Waltz
3. Neo Realism
4. Hans Morgenthau
5. Realism

تاریخچه داعش

در سال ۲۰۰۴ سازمان القاعده عراق^۱ توسط ابومصعب الزرقاوی دوست بن‌لادن ایجاد شد و اعلام موجودیت کرد (UMAA, 2014:13). در سال ۲۰۰۶ القاعده عراق با نام مستعار جدید دولت اسلامی عراق^۲ به جذب و استخدام نیرو برای یک خلافت اسلامی فراملی پرداخت (Laub, 2014:2). در سال ۲۰۱۱ وارد سوریه شد و ۹ آوریل ابوبکر البغدادی گسترش سازمان را اعلام کرد. با ادغام دولت اسلامی عراق با جبهه النصره، دولت اسلامی در عراق و شام^۳ (به‌اختصار داعش) اعلام موجودیت کرد. در ژوئن همان سال الظواهری، رهبر القاعده، در نامه‌ای به البغدادی خواست از آنجا که برای تشکیل داعش با او مشورت نشده، این گروه را منحل کند (Al-Zawahiri's letter, 2011: 1). در این زمان البغدادی تفاوت و شکاف میان داعش و القاعده را اعلام کرد. پس از افزایش تنش‌ها الظواهری به‌طور رسمی اعلام کرد القاعده در داعش مشارکت ندارد (Tucker, 2014:2).

در سال ۲۰۱۴ به‌دلیل شکست در سوریه داعش متوجه عراق شد و به پیشروی در خاک این کشور برای تصرف عراق و ضمیمه آن به دولت اسلامی و نابودی دولت شیعه مالکی پرداخت. ژانویه همین سال حضور خود را در لبنان با بمب‌گذاری مرگبار دوم ژانویه اعلام کرد و سه هفته بعد اعلام کرد بازوی جدیدی در لبنان در مقابل حزب‌الله و حامیان آن در لبنان ایجاد کرده است (UMAA, 2014:18). اما داعش چگونه توانست در اندک زمانی یک‌سوم عراق را اشغال کند و حضور خود را در بیشتر کشورهای منطقه از سوریه تا عراق و لبنان و یمن به اثبات برساند؟

عوامل موفقیت داعش عبارت‌اند از: ساختار و عملکرد ضعیف دولت‌های عرب؛ سازمان شبکه‌ای و غیرمتمرکز ساختار آن که موجب حرکت آسان و سریع در منطقه و حفظ خود در مقابله با ارتش‌ها می‌شود؛ ناکارآمدی و ناتوانی در درجه اول ایالات متحده و دوم جامعه بین‌الملل و در ایجاد راه‌حل و تمایل به درگیری نظامی (Michael & Dekel, 2014: 3).

نقش کشورهای منطقه در شکل‌گیری داعش

کشورهای منطقه خاورمیانه به‌ویژه کشورهای شورای همکاری خلیج‌فارس نقش عمده‌ای در شکل‌گیری داعش داشتند. در اینجا نخست نقش کشورهای شورای همکاری خلیج‌فارس بررسی می‌شود.

-
1. al-Qaeda in Iraq (AQI)
 2. Islamic State of Iraq (ISI)
 3. Islamic State of Iraq and Syria /the Levant (ISIS).

کشورهای شورای همکاری خلیج فارس

کشورهای منطقه نخست به مقابله با ایران و متحدان منطقه‌ای آن پرداختند و زمانی که دیدند قدرت ایران روزبه‌روز بیشتر می‌شود، دست به ایجاد داعش زدند.

مقابله با ج.ا.ایران و متحدان آن

با حذف صدام، دشمن قدرتمند و موازنه‌گر ایران، به قدرت رسیدن شیعیان در عراق، افزایش قیمت نفت، قدرت ایران افزایش یافت و توازن قوا به سود ایران تغییر یافت. کشورهای عربی همسایه ایران نخست با مطرح کردن هلال شیعی و احیای امپراتوری صفوی توسط ایران درباره افزایش قدرت ایران هشدار دادند. سپس کوشیدند به مقابله با ایران در عراق، لبنان، بحرین و سوریه پردازند و سرانجام داعش را برای توازن قوا با ایران ایجاد کردند.

ترس از قدرت ایران برخی از دول عرب را به اتحاد با رژیم صهیونیستی علیه ایران ترغیب کرد (Ehteshami, 2009:346) و محور چهارگانه اعراب سنی متشکل از عربستان، امارات، اردن، مصر در برابر ایران شیعه، دولت نوپای شیعه در عراق، سوریه علوی و لبنان تحت سلطه حزب‌الله شکل گرفت (Salem, 2008: 13). برخی تحلیل‌گران معتقدند که بحران سیاسی لبنان در سال ۲۰۰۸ جنگ سرد بین ایران و سوریه- حامیان حزب‌الله- و کشورهای عرب- حامیان جناح مقابل (گروه ۱۴ مارس)- بود. حمایت ایران از فلسطین، تأکید بر نابودی رژیم صهیونیستی، ایده وحدت اسلامی، انتقاد از رژیم‌های عرب (Kuznetsov, 2012:21-28) و حمایت از انقلابیون عرب، به شدت یافتن این جنگ سرد به‌ویژه در مسئله سوریه و بحرین منجر شده است.

اصطلاح احیای امپراتوری صفوی را ابتدا یکی از افسران سازمان سیا^۱ عنوان کرد (Dryfuss, 2007:2)، سپس توسط رهبران عرب تکرار شد. ملک عبدالله دوم، پادشاه اردن، در دسامبر ۲۰۰۴ در مورد ظهور هلال شیعی که شیعیان خلیج فارس، سوریه و لبنان را دربرمی‌گیرد و توسط تهران هدایت می‌شود، هشدار داد. پس از وی، حسنی مبارک رئیس‌جمهور مصر تأکید کرد که شیعیان به‌طور تاریخی به ایران وفادارترند تا کشور خویش (جمالی، ۱۳۸۶: ۱۶). حکام عرب با مطرح کردن اتهام همکاری با ایران به شیعیان می‌کوشند از فشار مطالبات مردمی برای اصلاحات بر نظام‌های خودکامه خود بکاهند و «امکان همکاری میان شیعیان و اهل سنت لیبرال و اصلاح‌طلب را تضعیف کنند» (Wehrey: 2014:3).

با توجه به اکثریت شیعه در بحرین هر نوع درخواست شیعیان برای بسط دموکراسی یا ایجاد فرصت‌های برابر تهدیدی علیه نظام سنی حاکم و دیگر کشورهای منطقه که دارای اقلیت

شیعه هستند، تلقی می‌شود. قیام در بحرین، موجب به هم خوردن روابط ایران و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس شد. شورا ایران را به حمایت از شورشیان و بی‌ثبات کردن منطقه متهم کرد. اعضای شورا خریدهای تسلیحاتی خود را افزایش دادند و با اعزام نیرو به بحرین در برابر ایران صف کشیدند (Kuznetsov, 2012: 21-28). ملک عبدالله پادشاه عربستان اعلام کرد: "هرگز اجازه نخواهم داد که حکومتی شیعی در بحرین ایجاد شود، هرگز" (Indyk et al., 2012: 156). به دلیل همگونی‌های موجود بین دو منطقه شیعه‌نشین احساء و قطیف در شرق عربستان و خویشاوندی با عشایر و قبایل در بحرین، عربستان سعودی نگران است که هر گونه تغییری در بحرین به تغییر در مناطق شرقی این کشور منجر شود (آدمی، ۱۳۹۱: ۱۵۷-۱۵۶) و برای حفظ شرایط نیروهایش را تحت عنوان سپر جزیره وارد بحرین کرد.

افزایش قدرت شیعیان موجب افزایش رادیکالیسم سنی و عملیات انتحاری سنی‌های تندرو در عراق شد. پس از شورش‌های فلوجه عراق در سال ۲۰۰۴، الزرقاوی، فرد شماره دو القاعده، در پیامی صوتی ضمن توهین به شیعیان آنان را جاسوس و دشمن معرفی کرد (Nasr, 2004: 40). البته دول عرب در بسیاری موارد با مواضع و اقدام‌های این گروه‌ها هماهنگ و موافق‌اند و از آنها حمایت می‌کنند.

در سال ۲۰۱۱ نخست‌وزیر عراق (نوری المالکی) به تدریج مخالفان سنی خود را تهدید کرد و سیاستمداران سنی را تحت فشار قرار داد. از جمله معاون نخست‌وزیر (صالح المطلق) و معاون رئیس‌جمهور (طارق الهاشمی) را برکنار کرد (Mikail: 2014: 2). این اقدام‌های مالکی و افزایش تهدیدها علیه اهل سنت عراق سبب شد تا آنها به حمایت از گروه تروریستی داعش بپردازند. با پیروزی مالکی در انتخابات سال ۲۰۱۴، این حمایت‌ها افزایش یافت. داعش با تحریک شیعیان و مقابله به مثل با سنی‌ها و ایجاد جنگ داخلی و فرقه‌ای می‌کوشد بر منطقه خلیج فارس مسلط شود (Steinberg: 2014: 6). همچنین دول عربی منطقه به‌ویژه قطر و ترکیه با حمایت مالی و لجستیکی از داعش می‌کوشند (Lister: 2014, 7) دوباره حکومتی سنی در عراق بر سر کار بیاورند. بدین وسیله با شکست اولین دولت شیعی عربی در منطقه، شیعیان آرام شوند و قدرت ایران کاهش یابد. پس از افزایش مطالبات مردمی در سوریه، دول محافظه‌کار عرب به‌همراه آمریکا و رژیم صهیونیستی به حمایت از به اصطلاح انقلابیون پرداختند. آنان با مسلح کردن انقلابیون زمینه جنگ داخلی در این کشور و شکل‌گیری داعش را فراهم کردند.

در بحران سوریه ایالات متحده، عربستان، رژیم صهیونیستی و ترکیه در پی افزایش فشار بر ایران و آسیب‌پذیری آن، سرنگون کردن دولت سوریه برای محدود کردن نفوذ ایران و حل مشکلات امنیتی ناشی از نفوذ ایران در عراق هستند (Fridman:2011:4). عربستان سعودی و قطر برای حفظ توازن قدرت ضد ایران در خلیج فارس می‌کوشند سوریه را به‌عنوان یک متحد سنی در قبال از دست دادن عراق به‌عنوان یک دولت شیعه نگاه‌دارند (Oxford Conference, 2012:5). این کشورها از تداوم بحران در سوریه و تغییر رژیم آن حمایت می‌کنند.

حمایت از داعش

در سال ۲۰۱۳ بودجه داعش حدود ۴۰ میلیون دلار بود و از طریق منابع دولتی یا خصوصی کشورهای نفت‌خیز خلیج فارس تأمین می‌شد (Giovanni et al., 2014: 2). در ۳۰ آوریل ۲۰۱۴ وزیر امور خارجه ایالات متحده آمریکا کمک‌های خصوصی را منبع اصلی تأمین بودجه برای گروه‌های تروریستی سنی به‌ویژه در سوریه اعلام کرد (Boghardt, 2014:1).

براساس گزارش معاون وزارت خزانهداری آمریکا «دیوید کوهن»^۱، کمک‌های مالی کشورهای خلیج فارس منبع اصلی تأمین مالی گروه‌های تروریستی به‌ویژه در سوریه است. کمک‌های مردمی به‌عنوان کمک‌های بشردوستانه از طریق مؤسسات خیریه ثبت‌نشده در کشورهای خلیج فارس مانند صندوق مدارس، نهادهای مذهبی و بیمارستان‌ها جمع‌آوری می‌شود و به‌طور مستقیم یا حواله به دست افراط‌گرایان می‌رسد. کمک‌های مالی در قطر به‌خصوص کویت برای گروه‌های تروریستی جمع‌آوری می‌شود. این دو کشور بزرگ‌ترین و اصلی‌ترین تأمین‌کنندگان مالی تروریست‌ها هستند (Cohen, 2014:4-6). این کشورها به‌دلیل مخالفت‌های جهانی و فشارهای آمریکا قوانینی را برای مقابله با انتقال پول و پولشویی به تصویب رسانده‌اند، اما این قوانین اجرا نمی‌شود و عملاً در حد نوشته باقی مانده‌اند.

هیچ دولتی در خلیج فارس علاقه‌مند نیست که به‌صراحت به تأمین تروریست‌ها بپردازد، بنابراین کمک‌ها به شکل کمک‌های بشردوستانه و از طریق اعضای جبهه اسلامی (Lister, 2014:1) و مرز ترکیه به دست گروه‌های افراطی حاضر در سوریه (Stephens, 2014) به‌دست داعش می‌رسد. با وجود این دست برخی از کشورهای منطقه در حمایت از داعش آشکار شده است که در اینجا به بررسی آن می‌پردازیم.

عربستان سعودی: عربستان سعودی منبع اصلی تأمین مالی شورشیان و سازمان‌های تروریستی از دهه ۱۹۷۰ بوده است. براساس تخمین وزارت امور خارجه ایالات متحده عربستان، در چهار دهه گذشته بیش از ۸۰ میلیون دلار برای جایگزین کردن اسلام خشن

1. Cohen David

وهابی به‌جای جریان‌های اصلی اهل سنت هزینه کرده (Vallery, 2014:1) و به گروه‌های افراطی مانند القاعده، طالبان، لشکر طیبه پاکستان، بوکوحرام، الشباب و دیگر گروه‌های سلفی سنی کمک کرده است. سر ریچارد دیرلاو^۱، رهبر سازمان اطلاعات مخفی انگلستان^۲، در این مورد گفت: غیرممکن است که افزایش اقدام‌های داعش در مناطق سنی‌نشین عراق و همکاری سنی‌ها با داعش بدون رضایت مأموران عربستان باشد (Cockbarn, 2014:1).

در آگوست و سپتامبر ۲۰۱۴ ایمیل‌های هیلاری کلینتون^۳ (وزیر خارجه وقت آمریکا) با جان پودستا^۴، مشاور رئیس‌جمهور اوباما در سایت ویکی‌لیکس قرار داده شد. در این ایمیل‌ها کلینتون می‌گوید: عربستان و قطر در حال پشتیبانی مالی و تدارکاتی مخفی برای گروه‌های تندرو اسلامی در عراق و شام هستند (https://wikileaks.org/podesta-emails/emailid3774). نخست‌وزیر وقت عراق، نورالمالکی، در ۹ مارس ۲۰۱۴ در گفت‌وگو با شبکه فرانس ۲۴ تأکید کرد که عربستان و قطر آشکارا بودجه مسلمانان سنی شورش‌ی در حال مبارزه در استان الانبار در غرب را فراهم کردند (Park, 2014:1). وی ادامه داد که این دو کشور میزبان القاعده و تکفیری‌ها و عامل سه سال جنگ در سوریه هستند (Ruters, 2014:1).

عربستان به دو دلیل از ایجاد داعش حمایت می‌کند: ۱. مقابله با ایران، علت اصلی حمایت عربستان از داعش، مقابله با نفوذ و قدرت ایران در منطقه است. به گفته سر ریچارد دیرلاو، عربستان سعودی عمیقاً «هر ستیزه‌جویی را که بتواند منطقه تحت تسلط شیعیان^۵ را به چالش بکشد جذب می‌کند» (Shackle, 2015:1). داعش با ایجاد دولت اسلامی به‌منزله سدی در برابر نفوذ ایران عمل می‌کند (Adam, 2014: 3-4)؛ ۲. حل مشکل بیکاری جوانان عرب، حمایت از جهادگران در سوریه به‌عنوان شیر اطمینان برای عربستان است، زیرا با این اقدام مشکل بیکاری جوانان را حل می‌کند. آنان با اعزام به سوریه دستمزد دریافت می‌کنند (Stewart, 2013:2). به این طریق احتمال شورش و قیام جوانان کاهش می‌یابد.

کویت: بزرگ‌ترین حامی داعش در کشورهای غیرغربی و چهارمین کمک‌کننده آن به‌طور کلی است. دولت کویت بیش از ۳۰۰ میلیون دلار و مؤسسات خیریه مستقل کویت ۸۳ میلیون دلار به‌عنوان کمک‌های انسان‌دوستانه و غیره به جنگجویان سوری پرداخته‌اند (Fisk, 2014: 6). در طول چند سال که از بروز جنگ سوریه می‌گذرد، کویت به منبع مالی و قطب سازمانی برای مؤسسات خیریه افراد حامی گروه‌های شورش‌ی مبدل شده است. این اهداکنندگان از آزادی

1. Dear Love
2. Military Intelligence - section 6 (Mi6)
3. Hillary Rodham Clinton
4. john.podesta
5. Shia don

منحصربه‌فرد کویت برای انجمن‌ها و قوانین نسبتاً ضعیف آن استفاده کرده‌اند (Dickinson, 2013:13). به دلیل ضعف قوانین، کویت به صورت بانکی برای تروریست‌ها درآمدی است. حامیان تروریست‌ها در کشورهای منطقه و حتی خود تروریست‌ها پول‌هایشان را در بانک‌های کویت ذخیره می‌کنند و سپس به دست تروریست‌ها می‌رسانند.

قطر: دومین کشور وهابی خلیج‌فارس (Vallery, 2014:1) مثل عربستان برای رواج وهابی‌گری و مقابله با تفکر شیعی و نفوذ ایران حتی از گروه‌های افراطی منطقه مانند طالبان، شورشیان سومالی، سودان و شورشیان مغرب، گروه بوکوحرام و شورشیان لیبی (Valley, 2014:2) حمایت می‌کند. این حمایت‌ها از کمک مالی گرفته تا میانجی‌گری دیپلماتیک و حتی ارسال سلاح را شامل می‌شود (Buweila, 2014:23). قطر در سال ۲۰۱۲ بیش از ۳ میلیون دلار به شورشیان سوریه کمک کرد. شورشیان در استان حلب سوریه ماهیانه ۱۵۰ دلار از قطر کمک دریافت کرده‌اند (Khalf & Fielding, 2013).

ترکیه

خلاً قدرت در جهان عرب پس از فروپاشی عراق سبب شد تا کشورهای غیرعرب مانند ایران، ترکیه و رژیم صهیونیستی با قاطعیت بیشتری در معادلات منطقه‌ای وارد شوند (Ehteshami, 2009:396) و موازنه جدیدی را شکل دهند. ترکیه با وجود روابط حسنه با ایران رقیب جدی این کشور در مسائل خاورمیانه است و از قدرت‌یابی آن به عنوان قدرت هسته‌ای نگران است (Kuznetsov, 2012:48). ترکیه می‌ترسد در صورت دستیابی ایران به انرژی هسته‌ای، این کشور به رهبر جهان اسلام و قدرتی بی‌بدیل در منطقه خاورمیانه مبدل شود. بنابراین می‌کوشد تا نفوذ ایران را در منطقه کاهش داده و در مقابل کفه ترازو را به سود خود سوق دهد تا در آینده بتواند رهبری جهان اسلام را به دست بگیرد.

ترکیه به حمایت از مبارزان و تروریست‌ها در سوریه و به خصوص داعش پرداخت تا با روی کار آمدن یک دولت سنی در سوریه نفوذ ایران در این کشور از بین برود و ارتباط آن با لبنان قطع شود. در سال ۲۰۱۰ همزمان با انتخابات نخست‌وزیری عراق دولت ترکیه از ایاد علاوی (شیعه سکولار) در برابر نوری مالکی حمایت کرد. ترکیه پس از روی کار آمدن نوری المالکی، معاون نخست‌وزیر، «طارق الهاشمی» را که دولت مالکی به دلیل توطئه برای کودتا به مرگ محکوم کرده بود، پناه داد. سپس به حمایت از داعش در عراق پرداخت (GMF, 2014:3) و امروز حامی داعش در عراق و سوریه است.

از اوایل سال ۲۰۱۲ تا مارس ۲۰۱۳ تحت عملیات «آب مروارید سلاح»^۱ حدود ۱۶۰ پرواز نظامی از ترکیه سلاح به مبارزان سوریه رسانده شد. این سلاح‌ها ۳۵۰۰۰ وزن داشته است و توسط عربستان در کرواسی خریداری شده و به وسیله اردن و ترکیه به دست شورشیان جنوب سوریه رسانده شده است. با وجود تأیید مقامات آمریکایی کشورهای ترکیه، اردن و قطر منکر این پروازها شدند (Chiers & Schmit, 2013:13). گزارش‌های شورای امنیت و سازمان ملل نیز انتقال سلاح از ترکیه به سوریه را تأیید کرده‌اند (Feldman, 2014:4). به علاوه ترکیه با سهل‌انگاری در کنترل مرزها و عدم بازرسی کمک‌های انسان‌دوستانه و چشم‌پوشی از عضویت ترک‌ها در گروه‌های رادیکال (GMF, 2014:4) به مبارزان سوری به خصوص داعش کمک کرده است.

رژیم صهیونیستی

رژیم صهیونیستی نگران نفوذ ایران در لبنان و غزه است و بیش از هر چیز نگران است که دستیابی ایران به سلاح هسته‌ای نفوذ و قدرت مانور و بازدارندگی آن را کاهش دهد (Barzegar, 2010:10). بنابراین به شدت از تحریم علیه ایران حمایت می‌کند و بارها ایران را به حمله نظامی تهدید کرده است.

رژیم صهیونیستی همواره از تقسیم و تضعیف عراق به عنوان متحد ایران حمایت می‌کند و می‌کوشد این کشور را تضعیف کند تا هرگز برای رژیم صهیونیستی تهدیدی نباشد. نتانیاهو در اولین نظر خود پس از پیروزی داعش در عراق، گفت: "واشنگتن باید از درگیری‌های عراق به دور باقی بماند، اجازه دهید که شبه‌نظامیان سنی، دولت شیعه تحت تسلط نخست‌وزیر مالکی را شکست دهد و عراق تجزیه شود. این نفوذ ایران را در منطقه عربی تضعیف می‌کند" (Rehmat, 2014:2).

رژیم صهیونیستی از افتادن سوریه به دست اسلام‌گراها نگران و خواهان ثبات سوریه بود. اما امروزه تهدید یک نیروی سنی متخاصم کمتر از حضور احتمالی ایران در مرزهای شمالی رژیم صهیونیستی است (Fridman, 2011:3). به دلیل پشتیبانی سوریه از حزب‌الله و همراهی با ایران، «هر گونه تغییر در وضعیت سوریه به نفع اسرائیل است» (Hopkins, 2012:10). بنابراین رژیم صهیونیستی از تغییر رژیم در سوریه و داعش حمایت می‌کند.

رژیم صهیونیستی تا به حال چندین بار برای پیشروی داعش در سوریه مناطقی از این کشور را بمباران کرده است. از جمله در ۶ آگوست ۲۰۱۴، براساس گفته منابع اطلاعاتی مصر و اردن پس از حمله هوایی رژیم صهیونیستی پیشروی نیروهای داعش آغاز شد. همچنین در

1. A cataract of weaponry

سال ۲۰۱۱ سازمان خبری بین‌المللی مستقر در خاورمیانه (مدیا لاین^۱) از اردوگاه آرپل سولیوان^۲ مرکز آموزش تروریست‌ها توسط آکادمی امنیت بین‌المللی رژیم صهیونیستی^۳ گزارشی تهیه کرد. این برنامه آموزشی بیش از ۲۰۰ دلار در هفته هزینه دارد (Turbeville, 2014:1).

نقش آمریکا و انگلیس در شکل‌گیری داعش

با قدرت‌یابی شیعیان در عراق، آمریکا سیاست‌های ضداسلامی و ضدشیعی خود را افزایش داد و در نهایت برای مقابله با شیعیان و دولت سوریه به‌عنوان متحد ایران در نزدیکی مرزهای رژیم صهیونیستی داعش را ایجاد کرد.

اقدام‌های آمریکا در برابر قدرت‌یابی شیعیان

سیاست اسلام‌هراسی پس از حوادث ۱۱ سپتامبر توسط رسانه‌های صهیونیستی شدت گرفت و توسط نومحافظه‌کاران حاکم در آمریکا به شکل ایران‌هراسی در سطح منطقه‌ای، شیعه‌هراسی در سطح فرامنطقه‌ای و اسلام‌هراسی در بعد جهانی پیگیری شد (دلورپور، ۱۳۸۸: ۱). نشست ژنرال‌های آمریکایی در آوریل ۲۰۰۳ برای بررسی راهبردهای آمریکا در قبال شیعیان خاورمیانه به این نتیجه رسید که برای جلوگیری از تشکیل هلال شیعی در منطقه باید هلال دموکراسی به‌وجود بیاورند. از سوی دیگر، آمریکا نگران است که ایجاد دموکراسی به احیای هویت شیعی منجر شود (برنا بلداجی، ۱۳۸۵: ۳). بنابراین مبحث هلال شیعی را مطرح کردند تا با ریشه‌کن کردن تشیع مشکلات خاورمیانه را حل کند و رژیم صهیونیستی را از خطر سقوط‌رهایی بخشد (مجتهدزاده، ۱۳۹۰: ۲).

آمریکا برای ترویج شیعه‌هراسی راهکارهای زیر را به‌کار بست: ترغیب کشورهای عرب منطقه به مهندسی امنیتی ژئوپلیتیک شیعه؛ تحت نظر گرفتن شیعیان از لحاظ پراکندگی جمعیتی و اقتصادی، حداکثر بهره‌گیری از محیط‌های سایبر، تبلیغ شائبه ارتباط سپاه پاسداران جمهوری اسلامی ایران با شبه‌نظامیان شیعی خاورمیانه (دلورپور، ۱۳۸۸: ۵-۳)، تأکید بر هویت متفاوت ملی ایرانیان و اعراب شیعه و سنی و اختلاف‌های میان اعراب و ایران، بزرگ‌نمایی انشعاب و اختلاف میان شیعیان، تلاش برای ایجاد قوس سنی به‌عنوان کمر بند امنیتی متحدان آمریکا در محدوده هلال شیعی (جاودانی مقدم، ۱۳۸۷: ۲۲)، افزایش فشار اقتصادی به ایران، طراحی و اجرای برنامه ترویج دموکراسی برای سرنگون کردن نظام ایران (احمدیان، ۱۳۸۸: ۷۵)، انسجام بخشیدن به

-
1. Media Line
 2. Ariel O' Sullivan
 3. the International security Academy

افرادی که با شیعه اختلاف نظر دارند، گسترش شایعه کافر بودن شیعیان و جدا کردن آنان از جامعه مسلمانان از طریق تبلیغات منفی، جمع‌آوری افراد کم‌سواد و بی‌سواد و تقویت آنان در جنگ مسلحانه علیه شیعیان، گشودن جبهه تمام‌عیار علیه مراجع شیعه برای مسخ سیمای شیعه و غیرمقبول شدن مراجع در میان عموم مردم (سبحانی: ۳، ۱۳۸۳). امروزه این اهداف از سوی حکومتی‌های عرب و تروریست‌های سلفی در حال اجراست.

هدف از مطرح کردن خطر شیعیان از سوی دولت‌های محافظه‌کار عرب و دامن زدن آمریکا به این تبلیغات شامل عبارت است از: ترس از به هم خوردن توازن راهبردی منطقه، تأثیر آن در سرنوشت اروپا، آمریکا و متحدان آنها در منطقه (Barzegar, 2008: 88-90)، منافع مشترک ایالات متحده، عربستان، رژیم صهیونیستی و کشورهای خلیج فارس، اردن و مصر، باقی ماندن این کشورها به‌عنوان دوستان ایالات متحده در قدرت (Laom, 2008: 20-33)، کاهش فشارها برای دموکراسی‌سازیون (Bose, 2007: 4-5) و مقابله با هژمونی ایران در خلیج فارس و دستیابی آن به انرژی هسته‌ای، زیرا در صورت دستیابی به توانایی هسته‌ای قدرت ایران برای تحمیل خواسته‌هایش در صلح اعراب و رژیم صهیونیستی افزایش می‌یابد (پوراحمدی و جمالی، ۱۳۸۸: ۴۰-۱۶).

پیروزی حزب‌الله و حماس در سال‌های ۲۰۰۶ و ۲۰۰۹ در برابر رژیم صهیونیستی به افزایش قدرت ایران و سوریه منجر شد. در نتیجه انقلابات عربی در سال ۲۰۱۱، این دو کشور بدون بلند کردن انگشتی موفق به برکنار کردن مبارک و زین‌العابدین علی، حاکمان مصر و تونس که از مخالفان مقاومت بودند، شدند (Cockburn, 2012: 3). از سوی دیگر، آمریکایی‌ها محاسبه کردند که با خروج نیروهایشان از عراق در مهلت نهایی ۲۰۱۱، تهران نفوذ فوق‌العاده‌ای در عراق می‌یابد و در صورت حل بحران سوریه، ایران نفوذ شایان توجهی از غرب افغانستان تا مدیترانه خواهد یافت (Fridmam, 2011: 2).

به‌دلیل همراهی سوریه با ایران و حزب‌الله در مبارزه با رژیم صهیونیستی، ابتدا آمریکایی‌ها کوشیدند دست سوریه را در لبنان قطع کنند. بنابراین قطعنامه ۱۵۵۹ شورای امنیت خواهان خروج نیروهای خارجی به‌ویژه نیروهای سوری در این کشور شد. پس از قطعنامه و اتهام به سوریه به دست داشتن در قتل نخست‌وزیر لبنان، نیروهای سوری مجبور به ترک لبنان شدند (Hopkins, 2012: 4). سپس آمریکا به‌همراه انگلیس داعش را برای سرنگونی دولت سوریه (متحد منطقه‌ای ایران) ایجاد و تقویت کرد.

ایجاد داعش

داعش توسط آمریکا ایجاد شد؛ مسئله‌ای که مقامات اطلاعاتی و امنیتی آمریکا و حتی خود

اعضای داعش به آن اذعان دارند؛ از جمله پیمانکار سابق سیا استون کلی^۱ در مصاحبه‌ای با پرس تی وی در جولای ۲۰۱۴ گفت: «این دشمن به‌طور کامل توسط ایالات متحده ساخته شده است...بودجه آن کاملاً توسط ایالات متحده و متحدانش تأمین می‌شود... ما آن را ایجاد کردیم و کنترلش می‌کنیم». وی در خصوص مبارزه با داعش گفت: «در حال حاضر برای ما ناخوشایند شده و حمله به این گروه شروع شده است» (PressTV, 2014:1).

ادوارد اسنودن^۲ کارمند سابق آژانس اطلاعات ملی آمریکا^۳ گفت: سازمان‌های اطلاعاتی آمریکا و رژیم صهیونیستی برای ایجاد دولت اسلامی عراق و سوریه با هم کار می‌کنند. آنها به این نتیجه رسیدند که تنها راه‌حل برای حفاظت از دولت یهودی ایجاد یک دشمن در نزدیک مرزهایش است. بنابراین براساس استراتژی لانه زنبور سرخ^۴ یک سازمان تروریستی که قادر به جذب تمام افراط‌گرایان جهان در یک مکان باشد، ایجاد کردند. وی همچنین فاش کرد که ابوبکر البغدادی، رهبر داعش تحت آموزش موساد^۵ سازمان جاسوسی رژیم صهیونیستی برای گذراندن دوره‌های هیأت و هنر بیان بوده است (Gulf Daily News, 2014:1).

نبیل نعیم، فرمانده ارشد سابق القاعده، در تلویزیون المیادین بیروت در جولای ۲۰۱۴ گفت: همه داعش برای سازمان سیا کار می‌کنند. داعش بخشی از نگرش نومحافظه‌کاران و رژیم صهیونیستی برای بالکانیزه کردن خاورمیانه، اعراب و مسلمانان است. «جنگ بی‌پایان»^۶ برای هدر دادن منابع و پول ایران طراحی شده است. وی در سال ۲۰۱۳ پس از آنکه النصره یکی از گروه‌های تروریستی عمده حاضر در سوریه به تابعیت القاعده درآمد گفت: من شخصاً اعتقاد دارم رهبر النصره محمد الجولانی و الظواهری رهبر القاعده عامل سازمان سیا هستند و از آمریکا دستور می‌گیرند (Nimneo, 2014: 1).

این اولین باری نیست که آمریکایی‌ها از تروریست و تروریست‌پروری برای رسیدن به اهدافشان بهره می‌گیرند. سابقه این امر به جنگ سرد با شوروی باز می‌گردد. در این زمان در انگلستان مرکز لندنستان^۷ برای پرورش و تکثیر تروریست‌های بین‌المللی با پول کشورهای خلیج فارس و به‌ویژه عربستان سعودی ایجاد شد. مجاهدین افغان در این مرکز برای فعالیت علیه شوروی آموزش می‌دیدند (Maitra, 2014:19). همزمان سازمان‌های اطلاعاتی آمریکا و اروپا القاعده را ایجاد کردند. در سال ۱۹۸۰ وزیر خارجه سابق انگلیس، رابین کوک^۸، در

-
1. Steven Kelly
 2. Edward Snowden
 3. US National Security Agency (NSA)
 4. The hornet's nets
 5. The Institute for Intelligence and Special Operations
 6. Endless War
 7. Londonistan
 8. Rabin Cook

مجلس عوام این کشور گفت: القاعده در زبان عربی به معنی «پایگاه داده» در اصل پایگاه داده کامپیوتری هزاران نفر از افراط‌گرایان اسلامی است که توسط سازمان سیا آموزش دیده و از سوی عربستان برای شکست روسیه در افغانستان تأمین شده است (Chengu,2014:2).

سابقهٔ ایجاد داعش به حملهٔ آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ بازمی‌گردد. خلأ قدرت در عراق و قدرت‌یابی شیعیان موجب نارضایتی اهل سنت شد. هیلاری کلینتون در کتاب خاطرات خود^۱ به سبب رأی دادن به لایحهٔ اجازهٔ حمله به عراق عذرخواهی می‌کند. او معتقد است حملهٔ آمریکا به عراق موجب افزایش قدرت ایران به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای و قدرت‌یابی جهادی‌های القاعده و تروریست‌ها به‌دلیل خلأ قدرت ایجاد شده بود (Bardly,2014:1).

در سال ۲۰۰۷ طرح ایجاد داعش از سوی دولت بوش اجرا شد. در این زمان سیمور هرش^۲، گزارشگر مجلهٔ نیویورکر^۳، از طرح جدید ایالات متحده برای ایجاد یک ارتش مزدور تروریستی متشکل از «شبه‌نظامیان اسلامی و دارای سمپاتی به القاعده» پرده برداشت (Ahmed,2014:2). این طرح در سه فاز اجرا شد: فاز اول، تقویت گروه‌های مختلف اسلامی برای مقابله با ایران، سوریه و حزب‌الله لبنان؛ فاز دوم، تقویت القاعده به‌خصوص در لیبی و در نتیجه سقوط دولت لیبی؛ و فاز سوم، طرح حمایت داعش در عراق.

در ۲۸ نوامبر ۲۰۱۰ اسناد محرمانهٔ وزارت امور خارجهٔ آمریکا در سایت ویکی‌لیکس^۴ منتشر شد. این اسناد شامل ارتباطات محرمانه بین ۲۷۴ سفارتخانه و کنسولگری آمریکا در سراسر جهان از سال ۱۹۶۶ تا ۲۰۱۰ است. در اسناد منتشرشده آمده است که از سال ۱۹۷۹ پس از انقلاب ایران، سازمان جاسوسی آمریکا «سیا» برای مقابله با ایران با پول عربستان شروع به مسلح کردن مبارزانی مانند القاعده و داعش کرده است (اسناد قابل دسترسی و جست‌وجو در <http://cablegatesearch.net>).

در اسناد منتشرشده پنتاگون (وزارت دفاع آمریکا) در سال ۲۰۱۲ آمده است که آمریکا، کشورهای حوزهٔ خلیج فارس و ترکیه داعش را با حمایت از شورشیان اسلام‌گرای سوریه برای منزوی کردن دولت سوریه (متحد ایران) و ضربه زدن به ایران ایجاد کردند (Ahmed,2015). مدیر سابق آژانس اطلاعات دفاعی پنتاگون، مایکل فیلین^۵، در مصاحبه با شبکهٔ الجزیره^۶ گفت: تشویق به قیام مسلحانه در سوریه از سال ۲۰۰۸ آغاز شد. زمانی‌که جورج بوش، پسر رئیس‌جمهور اسبق آمریکا تصمیم گرفت نیروهایش را از عراق خارج کند. راهبرد پنهان کاخ سفید

-
1. Hard Choices
 2. Seymour Hersh
 3. The New Yorker
 4. <https://wikileaks.org>
 5. Michael Flynn
 6. aljazeera

حمایت از تروریست‌های اسلامی در عراق و سوریه است. از سال ۲۰۱۱، آمریکا و کشورهای حوزه خلیج فارس و ترکیه به القاعده عراق و (سلف داعش) سلاح و پول نقد ارائه کردند (7-5 Hassan, 2016).

در ضمیمه گزارش توافق محرمانه اوایل سال ۲۰۱۲ اوپاما با اردوغان (نخست‌وزیر وقت ترکیه) آمده بود که کمک‌های ترکیه، عربستان و قطر توسط سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا (سیا) و اطلاعات مخفی انگلستان (ام‌آی‌سی‌کس) حمایت و اسلحه‌های زرادخانه‌های قذافی به سوریه تحت پوشش شرکت‌های مختلف منتقل شوند (Nimmo, 2014:1).^۱ براساس گزارش کمیسیون شهروندان بن‌غازی^۲، اوپاما در سال ۲۰۱۱ قذافی را با کمک جنگجویان مسلح به زیر کشید. این برنامه تحت مدیریت هیلاری کلینتون با عنوان «تغییر جنگ علیه تروریسم»^۳ اجرا شد. در این عملیات سفیر ایالات متحده، کریست استون^۴، مأمور انتقال اسلحه بود که ناخواسته کشته شد (2: Snyder, 2015). پس از سرنگونی قذافی، همین سناریو در سوریه اجرا شد و سلاح‌های لیبی با کمک عربستان سعودی، قطر و پشتیبانی ام‌آی‌سی‌کس مخفیانه به سوریه منتقل شد تا داعش به تهدیدی جدی مبدل شود و نیاز به مداخله ایالات متحده در سوریه احساس شود (2: Nimmo, 2014). پس از ورود داعش به عراق منابع ابوسلیم شهرزاد از مسئولان دفاعی پاکستان در فوریه ۲۰۰۵ در مصاحبه‌ای با آسیا تایمز^۵ فاش کرد که شورشیان حزب بعث تحت رهبری ابومصعب الزرقاوی سلاح‌های آمریکایی را با عرضه پاکستان به دست آورده‌اند (Ahmed, 2014:1).

نتیجه

داعش توسط نیروهای اطلاعاتی آمریکا و انگلیس و پول کشورهای شورای همکاری خلیج فارس برای مقابله با قدرت شیعیان و افزایش نفوذ ایران ایجاد شد. همچنین ترکیه به دلیل رقابت و مقابله با قدرت منطقه‌ای ایران و رژیم صهیونیستی با هدف کاهش نفوذ ایران و جلوگیری از حمله احتمالی ایران و متحدانش (حماس و حزب الله) و سرگرم کردن افکار عمومی و انحراف توجهات از مسائل اعراب و رژیم صهیونیستی به حمایت از داعش پرداختند.

همان‌گونه که در فرضیه اشاره شد، علت اصلی شکل‌گیری داعش، برهم خوردن توازن

۱. اسناد کمیته اطلاعاتی مجلس سنا در بن‌غازی که سیمورهرش بخش‌هایی از آن را افشا کرد.

2. The Citizens commission on Benghazi
3. Changed side in the war on Terror
4. Christ Steven
5. Asia Times

منطقه خاورمیانه پس از فروپاشی رژیم عراق و تلاش دول منطقه‌ای و فرامنطقه برای شکل دادن موازنه جدید در برابر ایران است. کشورهای منطقه خاورمیانه چون توان رویارویی با ایران را ندارند و آن را به مصلحت نمی‌دانند، کوشیدند ابتدا با طرح مسائلی چون هلال شیعی و متهم کردن ایران مبنی بر احیای امپراتوری صفوی، ایران‌هراسی و شیعه‌هراسی را رواج دهند. طرح کردن اختلاف‌های میان شیعه و سنی و تأکید بر کافر بودن شیعیان به شکل‌گیری و تقویت تفکر ضدشیعی منجر شد. پس از آن برای ضربه زدن به سوریه (متحد ایران)، وارد عمل شدند و مخالفان سوریه را مسلح کردند. تسلیح مبارزان و دمیدن بر آتش تفرقه به شکل‌گیری داعش انجامید. از دید آمریکا و کشورهای عرب، منطقه داعش با مبارزه با شیعیان و نابودی آنها خودبه‌خود به کاهش قدرت ایران در منطقه منجر خواهد شد.

منابع و مأخذ

الف) فارسی

۱. آدمی، علی (۱۳۹۱)، «بحران بحرین و امنیت منطقه جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه راهبرد، سال بیست‌ویکم، ش ۶۲.
۲. احمدیان، حسن (۱۳۸۸)، «الگوهای امنیتی خلیج فارس با امکان تحول و چشم‌انداز امنیت پایدار»، خاورمیانه، سال شانزدهم، ش ۵۸ و ۵۹.
۳. برنابلداجی، سیروس (۱۳۸۵)، «هلال شیعی و ژئوپلیتیک خاورمیانه»، پگاه حوزه، ش ۱۹۲، پاییز، برگرفته از سایت حوزه، <http://www.hawzah.net>.
۴. پوراحمدی، حسین؛ جمالی، جمال (۱۳۸۸)، «طرح هلال شیعی، اهداف، موانع و پیامدها»، شیعه‌شناسی، سال هفتم، ش ۲۶، تابستان.
۵. جاودانی مقدم، مهدی (۱۳۸۷)، «هلال شیعی، بازیابی هویت یا توهم توطئه»، خط اول، سال دوم، ش ۴، بهار.
۶. جمالی، جمال (۱۳۸۶)، «هلال شیعی و هژمونی آمریکا»، شیعه‌شناسی، سال پنجم، ش ۲۰، زمستان.
۷. جوکار، محمدصادق؛ طوسی، مهدی (۱۳۸۹)، «تحلیل تنوریک فرهنگ‌های حاکم بر روابط ایران و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس»، فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات سیاسی و بین‌المللی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، ش ۵ - بهار.
۸. خسروی، علی‌رضا (۱۳۸۷)، «افزایش حضور اسرائیل در عراق، استراتژی گسترش و نفوذ»، راهبرد، سال شانزدهم، ش ۴۸.
۹. دلاورپور، اقدم (۱۳۸۸)، شیعه‌هراسی و جایگاه آن در دیپلماسی امنیتی ایالات متحده، ش ۲۶۱، تابستان برگرفته از سایت حوزه، <http://www.hawzah.net>.
۱۰. دوثرتی، جیمز؛ فالتر گراف، رابرت (۱۳۸۴)، نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل، ترجمه علی‌رضا طیب و وحید بزرگی، تهران: قومس.
۱۱. سبحانی، محمد (۱۳۸۳)، «افشای توطئه بزرگ علیه مکتب تشیع»، مبلغان، ش ۵۴، بهار، برگرفته از سایت حوزه، <http://www.hawzah.net>.
۱۲. سیف‌زاده، حسین (۱۳۷۶)، نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل مبانی و قالب‌های فکری، تهران: سمت.
۱۳. علی‌بابایی، مجتبی (۱۳۷۰)، موازنه قوا در روابط بین‌الملل، تهران: نشر همراه.
۱۴. فراهانی، احمد (۱۳۸۳)، «اسرائیل و محیط امنیتی جدید عراق، اهداف و رویکردها»، کتاب خاورمیانه ۳ ویژه حضور اسرائیل در مناطق همجوار ایران، تهران: ابرار معاصر تهران.
۱۵. قاسمی، علی‌پاشا (۱۳۸۷)، اسرائیل در کردستان عراق، مطالعات منطقه‌ای جهان اسلام، سال نهم، ش ۳۴ و ۳۳.

۱۶. قهرمان پور، رحمن (۱۳۸۶)، رویکرد اسرائیل به منطقه حیات امپراطوری، ردپای غرب و مسیر مخاطره‌آمیز آمریکا در خاورمیانه، ترجمه محمود مهدوی‌فر و مهدی علی‌آبادی، تهران: ابرار معاصر.
۱۷. لینک لیتر، اندرو (۱۳۸۵)، آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی، ترجمه لی‌لا سازگار، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
۱۸. مجتهدزاده، پیروز (۱۳۹۰)، «ژئوپلیتیک شیعه و توهم هلال شیعی»، مجله الکترونیکی ویستا، برگرفته از <http://vista.ir>.

(ب) خارجی

19. Adams John, (July 1, 2014), "The Wider Geopolitical Significance of ISIS", Chessboard Research, from: <http://worldchessboard.wordpress.com>.
20. Ahmed Nafeez, (16 June 2014), "Iraq blowback: Isis rise manufactured by insatiable oil addiction West's co-optation of Gulf States' jihadists created the neuron's best friend: an Islamist Frankenstein", from: the guardian, from: <http://www.theguardian.com>.
21. Ahmad Nafeez.(22/5/ 2015), from INSURGE intelligence Pentagon report predicted, from: <https://medium.com>.
22. Al-Zawahiri's letter (2011), from: <http://s3.documentcloud.org/documents/710588/translation-of-ayman-al-zawahiris-letter.pdf>.
23. Barzegar, Kayhan, (2008), "The Shea Factor in Iran's Foreign Policy", from: Center For Strategic Research, <http://www.csr.ir>.
24. Barzegar, Kayhan (2010), "Balance of power in the Persian Gulf an Iranian view", from: Baler center for science and International Affair, John. F. Kennedy school of Government, Harvard University, from: <http://www.befecenter.ksg.harvard.edu>.
25. Bradley William, (06/12/2014), "SIS Beats a Brutal Counterpoint to Hillary's Happy Book Launch", from: Huffington post, <http://www.huffingtonpost.com>.
26. Boghardt Plotkin Lori, (2014, May 2), "The Terrorist Funding Disconnect with Qatar and Kuwait", from: The Washington Institute for Near East Policy", <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis>.
27. Bose, Srinjoy(2007), "Shea And American Perception", P-P:1-11, Untied State Senate (20/6/2007) from: United State Senate, www.senate.gov.
28. Buiweila Aya, (1 October 2014), "How to Lose a War: When Your Allies Aid Your Enemies", from: www.rieas.gr.
29. ngu Garikal, (September 19-21, 2014), "How the US Helped Create Al Qaeda and ISIS", counterpunch, from: <http://www.counterpunch.org>.
30. vers, J. C. ; Ericc Schmitt,(March 24, 2013), "Arms Airlift to Syria Rebels Expands", With Aid From C.I.A. from: <http://www.nytimes.com>.
31. Cockburn, Patrick (9 /3/ 2012), "Iran, Syria and the Balance of Power in the Middle East The "Resistance Bloc" is Fighting for Its Life", from: <http://nena-news.globalist.it>.
32. Cockburn Patrick an Interview with Senator Bob Graham, (September 19-21, 2014), Saudi Arabia, 9/11 and the Rise of ISIS, counterpunch, from: <http://www.counterpunch.org>.
33. Cohen David(3/4/2014), "Remarks of Under Secretary for Terrorism and Financial Intelligence David Cohen before the Center for a New American Security on "Confronting New Threats in Terrorist Financing", from: <https://www.treasury.gov>.
34. Congrats (27/9/2014), from: <https://wikileaks.org/podesta-emails/emailid/3774>.
35. Dickinson Elizabeth (December 2013), "Playing with Fire :Why Private Gulf financing for Syria's Extremist Rebels Risks Igniting Sectarian Conflict at Home", An Analysis paper, The Saban Center for Middle East Policy at Brookings from: <http://www.brookings.edu>.
36. Dickinson Elizabeth, "The Case against Qatar" Foreign Policy, (30 September 2014) from: foreignpolicy.com.
37. Dreyfuss, Robert (20/5/2007), "The Shia fells, from: The American Prospect", from: <http://prospect.org>.
38. Ehteshami, Ahoushiravan (2003), "Iran- Iraq Relations after Saddam", the Washington Quarterly, 26:4.
39. Ehteshami Anoushiravan (December 2009), "the Middle East's New power Dynamics", Current history, from: <http://carnegieendowment.org>.
40. Feldman, Noah (August 6, 2014), "Association of American Publishers: The Fall and Rise of the Islamic State", from: <http://press.princeton.edu>.

41. Fisk, Robert (12 June 2014), "Sunni caliphate has been bankrolled by Saudi Arabia", from :<http://www.independent.co.uk>.
42. Friedman, George (22/11/2011), "Syria, Iran and the Balance of Power in the Middle East", from: Global Intelligence News & Analysis , www.stratfor.com.
43. Giovanni di Janine ; Leah McGrath Goodman ; Damien Sharkov, (2014, November 6), "How Does ISIS Fund Its Reign of Terror?", From: Newsweek, from :<http://www.newsweek.com/en>.
44. GMF the German Marshall Fund of the United States, (May 2010), "New Players in the Mediterranean Paper Series2010", from: <http://www.gmfus.org>.
45. Gulf daily news, (June 26, 2014), "US planning to split Iraq", from: <http://www.gulf-daily-news.com>.
46. Hasan Mehdi Interviewee with Michael Flynn (13/6/2016), "Transcript: Michael Flynn on ISIL", from:<http://www.aljazeera.com>.
47. Hopkins, A. Rebecca (2/2/2012) "Lebanon and the Uprising in Syria", from: CRS (Congressional Research Service) Report for Congress, www.crs.gov.
48. Indyk, Martin S.; Kenneth G. Lieberthal ; Michael E. (2012), Barack Obama's Foreign Policy, O'Hanlon. Washington, DC, Brookings Institution Press.
49. Kaye Dassa; Dalia, Ali Reza Nader; Parsa Roshan (2011), "Israel and Iran a Dangerous Rivalry", from: Rand: National Defense Research institute ,from: <http://www.Rand.org>.
50. Khalaf Roula ; Abigail Fielding Smith (16/5/2013), "Qatar bankrolls Syrian revolt with cash and arms", from:<https://www.ft.com>.
51. Kuznetsov, Oleg (2012) "Political influence of Iran in the Middle East after 2003", Supervisor: Marek Čejka .Bachelor's thesis, Masaryk University, Brno.
52. Laub, Zachary; Jonathan Masters (6/12/2014) "Islamic State in Iraq and Greater Syria, Council on Foreign Relations", from: <http://www.cfr.org>.
53. Lister, Carls (May 2014), "Dynamic Stalemate Surveying Syria's Military Lands cape" from: Brookings Doha Center Publications, <http://www.brookings.edu>.
54. Luom, Mari (2008), "Sectarian Identities or Geopolitics the Regional Shia-Sunni Dividend in the Middle East", Working Paper, 56, from: The Finnish institute of International Affairs, <http://www.fiia.fi>.
55. Michael Kobi and Udi Dekel, (2014, June 24), "ISIS Success in Iraq and Syria: Strategic Ramifications", INSS Insight No. 563.
56. Mikäil, Barah (2014/4/3) , "Avoiding Iraq's Fragmentation- Analysis ,from: Eurasia Review", <http://www.EurasiaReview.com>.
57. Maitra Ramtanu, (August 29, 2014), "ISIS: Saudi-Qatari-Funded Wahhabi Terrorists Worldwide" from: http://www.larouchepub.com/other/2014/4134wahhabi_terrs.html
58. Nasr, Vali (2004), Regional Implications of Shea Revival In Iraq, The Washington Quarterly, 27:3,Summer.
59. Netanyahu (June 30, 2014), "ISIS is good for Israel", Rehmat's World , from: <http://rehmat1.com>.
60. Nimmo Kurt, (2009-24-6), "More Evidence 'al-Qaeda' is A CIA-ISI Contrivance", from: <http://www.rense.com>.
61. Oxford Conference (8/8/2012), "After Assad: Re- mounding the Middle East?", An Oxford Analytica Open Conference Call, from: www.oxan.com.
62. Press TV (Aug 28, 2014), "ISIL completely fabricated enemy" by US: Former CIA contractor, Press TV, from: <http://www.presstv.com>.
63. Reuters (Mar 9, 2014), "Iraqi PM Maliki says Saudi, Qatar openly funding violence in Anbar", from: <http://www.reuters.com>.
64. Salam Paul (2008), "The Middle East: Evolution of a Broken Regional order", Carnegie paper, No.9. From: Carnegie Middle East Center, <http://Carnegie-mec.org>.
65. Secret US Embassy Cables, (28th November 2010, Updated 12th September 2011), from:<http://www.cablegatesearch.net>.
66. Shackle Samira, (8 January 2015), "if terrorist groups are to be defeated, Saudi Arabia must stop funding those it favors", from: <https://www.middleeastmonitor.com/20150108-if-terrorist-groups-are-to-be-defeated-saudi-arabia-must-stop-funding-those-it-favours/>.
67. Snyder Michael, (January 20, 2015), "Is Barack Obama Actually Trying To Help ISIS Take Over Syria?", From: <http://endoftheamericandream.com>.

68. Steinberg, Guido (2014, April), "The New "Lions of Syria" Salafist and Jihadist Groups Dominate Insurgency", SWP Comments 19, from: Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs , <http://www.swp-berlin.org>.
69. Stephens Michael, (2014, 1 September), "Islamic State: Where does jihadist group get its support?" From: BBC News, <http://www.bbc.com/news>.
70. Tucker, Colin, (2014 /7/ 13), "The Islamic State Origins, Goals, and Future Implications", from: The Eurasia Center, <http://www.eurasiacenter.org>.
71. Turbeville Brandon, (Aug 6, 2014) "Why Aren't ISIS and Al-Qaeda Attacking Israel?" From: <http://www.activistpost.com>.
72. Valley Paul, (25 August 2014), "Isis: Having spent billions, the Wahhabists of Saudi Arabia and Qatar find they have created a monster", from: <http://homedelivery.belfasttelegraph.co.uk>.
73. Wehrey Frederic, Dalia Dassa Kaye, Jessica Watkins, Jeffrey Martin, Robert .A. Guffey (2010), "The Iraq Affect the Middle East after Iraq War, Rand Project Air force", from: Rand: National Defense Research institute, www.Rand.org.
74. Wehrey, Frederic (2014/2/18), "Ominous Divide: Shiite Iran v Sunni Gulf", from: Carnegie Endowment for International Peace ,<http://carnegieendowment.org>.
75. UMAA: The Universal Muslim Association of America, (2014 June), "The Crisis in Iraq An Analysis of the Islamic State of Iraq and Levant" (ISIL) with U.S. Policy Recommendations in Iraq, from: <http://www.umaameric.net>.